

ПАМ'ЯТЬ

ЛЮБИВ МОВУ І КУЛЬТУРУ РІДНОГО КРАЮ (до 90-річчя з дня народження В. І. Ороса)

Лекції доцента кафедри російської мови тодішнього УжДУ Василя Івановича Ороса я слухав усього один семестр у 1980 році. Правду сказати, не багато запам'ятав із його тодішнього курсу, який, здається, називався «Вступ до наукової діяльності». Запам'ятався Василь Іванович хіба що прискіпливим і строгим, як нам тоді здавалося, ставленням до нас, жменьки хлопців за задніми столами, і вишуканістю власного класичного гардеробу: обов'язково темний костюм і завжди бездоганно випрасувана світла сорочка із краваткою. Пам'ятаю ще, що й зовнішність, і деякі особливості його російської мови мені, хоч і місцевому, але такому, що встиг побачити й добре вивчити зблизка радянських людей у найрізноманітніших куточках неосяжного СРСР, навіювали мені, пересічному комсомольцю з деяким трудовим і звичаєм, як тоді казали про військову службу, стажем, якісь легкі підозри щодо «інакшості», можливо навіть, «нерадянськості»(!) нашого строгого й такого правильного викладача... Нам, тодішнім студентам, погодьтеся, було дивно чути, наприклад, про поетесу Анну Горенко. Звичайно, почувши кілька її рядків, ми згадували справжнє прізвище поетеси Ахматової... З демократією тоді в УжНУ ще було сутужно, стосунки між студентами, тим паче студентами перших курсів і викладачами, носили виключно діловий характер, тож мені пересвідчитися у своїх слабких і крамольних, як на сьогодні, підозрах щодо минулого Василя Івановича не довелося. Тим паче, що хоча й був він академнаставником на нашому курсі, але у паралельній групі. А невдовзі ми майже синхронно покинули університет: Василь Іванович децю несподівано, з огляду на його «молодецьку» виправку, вийшов на пенсію, а я перебрався в інший вуз. Чесно кажучи, ніколи б не повірив тоді, якщо б хтось натякнув, на наші з ним можливі колись дружні стосунки...

Зустрілися ми з Василем Івановичем набагато пізніше. Мені, наймолодшому члену кафедри, доводилося опікуватися нашим пенсіонером під час спільних акцій, що інколи проводилися в ті роки на факультеті. Згодом подружилися. На по-

дарованому мені у грудні 2000 року авторефераті кандидатської дисертації далекого 1961 року рукою Василя Івановича написано: «На добру пам'ять дорогому учню і колезі...». Зробили нас ближчими не тільки професійні інтереси (я активно вивчав історію культури краю часів останньої війни, а Василь Іванович був свідком тих подій), але й особливості наших життєвих біографій. З тією тільки різницею, що мій старший колега розпочинав творчу біографію в Угорщині, а я власну продовжив у сусідній країні, коли довелося щось змінювати у непевні дев'яності роки минулого століття...

Тільки тоді я й переконався в правдивості власних підозр щодо минулого В. І. Ороса. Досить сказати, що російську мову й літературу він вивчав у Будапешті. У 1938/9–1944 рр. територія нинішньої Закарпатської області перебувала у складі Угорщини, тож чимало випускників гімназій краю навчалися в Будапешті. Однак тільки троє з них встигли отримати почесні докторські дипломи. 1943 року цю ступінь виборів Еміль Балецький, один із засновників сучасної угорської славістики, а наступного 1944 року, 13 травня, успішно провів захист університетської докторської праці «Русинська фонетика села Салдобош» Василь Іванович Орос. Разом з ним того ж дня докторську ступінь отримала і його землячка Лідія Владимир.

Я ніколи прямо не питав Василя Івановича, чи не заважало йому в кар'єрі радянського педагога це «перебування на окупованій території». А він ніколи при мені не скаржився. Однак цілком припускаю, що подібні факти біографії не зміцнювали його позицій на кафедрі й в університеті загалом, як і те, що обидві доньки повиходили заміж в Угорщину... Хто знає, яку роль зіграли ці факти, коли у розквіті сил й в умовах гострого дефіциту кадрів на кафедрі російської мови в 1982 році, коли на факультеті різко зросла кількість студентів саме російського відділення, поважного науковця відправили на пенсію? Я добре пам'ятаю чудового ленінградського викладача фотосправи й мистецтвознавця Пирожкова, котрому, подекуди у нас на факультеті журналістики, зламали професійну кар'єру тільки тому, що його донька вийшла заміж за іноземця...

Приблизно за рік до смерті в затишному будиночку на вулиці Івана Ваца я записав зі слів вчителя й колеги його біографію. А вже через кілька років в Угорщині вдова Василя Івановича Корнелія Орос (дівооче прізвище Мейсарош), що переїхала жити до доньки Власти в сусідню з Ніредьгазою Нірмаду, передала мені папку з публікаціями

небіжчика. Йї я й пообіцяв піклуватися про добре ім'я людини, що понад двадцять років трудилася на моїй рідній кафедрі...

Народився В. І. Орос 12 серпня 1919 року у багатодітній (8 дітей) селянській родині в селі Салдобош (нині с. Стеблівка Хустського району). Початкову освіту (шість класів народної школи) здобув у рідному селі. 1939 року закінчив Хустську реальну гімназію, вступив до Дебреценського університету, де вивчав російську й латинську філологію. Тут відбулося знакове, з огляду на майбутню біографію молодого філолога, знайомство з будапештським професором-славістом Іштваном Кнежою. Після закінчення першого курсу 1941 року В. І. Орос перевівся в Будапештський університет, де слухав лекції зі славістики, латинської та грецької мови, історії Східної Європи. Останній рік в Будапешті він провів уже як асистент професора Кнежі: допомагав упорядковувати бібліотеку інституту славістики, котрий очолював професор; підбирав навчальні тексти для нього тощо.

Жорстокі бої за столицю Угорщини взимку 1944/45 років поклали край будапештській кар'єрі молодого доктора славістики. Вже того ж 1945 року він викладає російську й латинську мови у рідній Хустській гімназії, стає першим директором середньої загальноосвітньої школи № 1, що була сформована на базі цього навчального закладу з багатими русофільськими традиціями (в Ужгороді Василь Іванович буде працювати на кафедрі російської мови під керівництвом іншого випускника цієї гімназії М. В. Симулика, поряд з доцентом кафедри російської літератури УжДУ й перцем цим професором Хустської гімназії П. В. Лінтуром). Згодом його перевели викладачем російської мови у місцеве педагогічне училище, до ліквідації якого встиг пропрацювати заступником директора лише один рік. Відтак В. І. Орос перейшов на таку ж посаду у першу школу-інтернат, що розмістилася в будівлі колишньої хустської тюрми.

1960 року, після успішного проходження за конкурсом на посаду старшого викладача кафедри російської мови УжДУ, починається ужгородський період педагогічної та наукової діяльності

В.І.Ороса. Наступного, 1961 року, у Львівському державному ордені Леніна університеті імені Івана Франка він успішно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук. Тема дисертації «Украинские говоры Хустского района Закарпатской области Украинской ССР в их связях с другими говорами украинского языка». Того ж року був переведений на посаду доцента кафедри російської мови УжДУ, на якій і перебував до виходу на пенсію в 1982 році.

У творчому доробку Василя Івановича Ороса близько сімдесяти наукових публікацій з дослідження мови місцевих письменників – О. Духновича, О. Павловича, І. Сільвая, Є. Фенцика, а також міжмовних контактів, стилістики й морфології російської мови тощо. Але ще з часів навчання в гімназії особливим було його ставлення до мови й культури рідного краю. Рідний діалект науковця став предметом досліджень, його мовні особливості зафіксував він у кандидатській дисертації. П'ять зошитів з матеріалами польових досліджень народної культури Південного Марамороша, за словами науковця, він вислав у теперішній Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології в Києві. Його тодішній директор Максим Рильський, ім'я якого й сьогодні носить цей поважний науковий заклад, особисто написав вдячного листа невтомному хустському фольклористу Василю Оросу...

Василь Іванович устиг пожити у пострадянський час, відчуті всі принади перехідних етапів. Незважаючи на всі матеріальні негаразди українського пенсіонера 90-их років, він ніколи не скаржився на долю: майже половина його наукових й науково-популярних публікацій припадає саме на цей період. В. І. Орос неодноразово друкувався на сторінках славістичних видань у сусідній Угорщині, зокрема зі спогадами про Іштвана Кнежу, досліджував мову творів Антонія Годинки, що писав рідною й для Василя Івановича південномарамороською говіркою, активно відзивався на публікації колег славістів.

Помер Василь Іванович Орос 20 листопада 2001 року в Ужгороді, де й похований на місцевому цвинтарі.

Публікації про життя й наукову діяльність В. І. Ороса

1. Фединишинець Володимир: Подяка рукою Рильського // Новини Закарпаття. – 1996. – 19 жовтня.
2. Фединишинець Володимир: Дослідник мови будителів // Acta Hungarica. 1993–1994. IV-V-ий рік видання / IV-V. évfolyam, 1993-1994. Ужгород-Ungvár, 1997. – С. 174-178
3. Barát Mihály: Orosz tanár úr, az orosz tanár // Kárpáti Igaz Szó. 1999. augusztus 17.

*Михайло Капраль,
доцент кафедри російської мови УжНУ*